Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem

Skolforskningsinstitutets systematiska forskningssammanställningar är i första hand till för förskollärare och lärare. De riktar sig också till beslutsfattare som på olika sätt kan främja goda förutsättningar för en undervisning på vetenskaplig grund. Sammanställningarna har även en given plats i olika utbildningssammanhang, inte minst på lärarutbildningarna.

SKOL FORSKNINGS INSTITUTET

I denna systematiska översikt sammanställs forskning om hur lärare kan erbjuda elever en meningsfull fritid och främja deras utveckling och lärande i fritidshem.

Fritidshemmet pedagogiska uppdrag

Fritidshemmet regleras av skollagen samt läroplanen för grundskolan, förskoleklass och fritidshem. Läroplanen betonar att fritidshemmet ska komplettera undervisningen i skolan och att undervisningen ska erbjuda elever en meningsfull fritid samt stimulera deras utveckling och lärande.

Eleverna kan uppleva en meningsfull fritid när verksamheten är trygg och stimulerande där lek och skapande får stort utrymme och formas utifrån barnens ålder, mognad, behov, intressen och erfarenheter. För undervisningen i fritidshemmet gäller att omsorg, utveckling och lärande utgör en helhet.

Vad är syftet med översikten?

Syftet med översikten är att ge lärare forskningsbaserad kunskap om olika förhållnings- och arbetssätt som skapar förutsättningar för elevers meningsfulla fritid och utveckling och lärande.

Vad har vi studerat?

Forskningsfrågan som översikten besvarar är:

> Hur skapar lärare förutsättningar för elevers meningsfulla fritid och främjar deras utveckling och lärande i fritidshem?

Vilka är de huvudsakliga resultaten?

Översikten visar hur lärare kan skapa goda förutsättningar för elevers utveckling och lärande, dels genom ett medvetet förhållningssätt till elevernas lek och aktiviteter, dels genom att erbjuda meningsfulla sammanhang i form av organiserade undervisningstillfällen, utformning av den fysiska lärmiljön och genom att tillhandahålla material.

För det första visar resultaten att ett medvetet förhållningssätt i arbetet med eleverna bygger på att undervisning och omsorg är sammanflätade med varandra. Detta förhållningssätt tar sig uttryck i lärares handlingar för att skapa trygghet och trivsel samt underlätta för elever att skapa kamratrelationer och utveckla sociala förmågor, som att samarbeta och hantera konflikter.

I studierna framgår att lärare förhåller sig till eleverna genom att observera och agera i samspel med dem.

För det andra visar översikten hur lärare skapar kreativa miljöer med hänsyn till elevers intresse och behov. Syftet är att få eleverna att engagera sig i det de tycker är roligt, intressant och meningsfullt och som stödjer deras utveckling och lärande. Elever som har fått tillgång till litteracitetsbaserat material, leklådor och liknande material har bland annat utvecklat leken, sociala förmågor och sin motivation för att engagera sig i läs- och skrivpraktiker.

Studierna visar att relationen mellan lärare och elever är betydelsefull för elevernas känsla av meningsfullhet och deras utveckling och lärande. Genom att lärare närvarar, deltar

aktivt i elevernas aktiviteter och stödjer dem under processen ökar elevernas känsla av engagemang och glädje i lärandet.

För det tredje pekar resultaten på betydelsen av att lärare organiserar undervisningen genom att erbjuda lustfyllda undervisningssituationer som innefattar lek och aktiviteter för att inspirera elever till att utforska, skapa och lära. Det kan till exempel ske genom att eleverna engagerar sig i lokalsamhället och ser samband mellan sina handlingar och hållbarhetsfrågor på ett meningsfullt sätt.

Studierna visar att avgränsade undervisningssituationer med tydliga och väldefinierade mål känns meningsfulla för elever och ökar deras motivation och lärande. Dessa undervisningssituationer omfattar allt ifrån drama, dans och språk till matematik och naturvetenskap. Under dessa tillfällen tar lärarna tillvara på elevernas erfarenheter och får eleverna att känna sig sedda och bekräftade, vilket ökar deras motivation och engagemang. I studierna utgår lärare från elevernas intressen och behov och sätter samtidigt tydliga mål, vilket skapar gynnsamma förutsättningar för elevers inflytande och delaktighet.

Framtida utmaningar och möjligheter

En övergripande utmaning som är viktigt att nämna i relation till översiktens resultat är yttre faktorer som kan försvåra lärares uppdrag att skapa goda förutsättningar för elevers meningsfulla fritid och deras utveckling och lärande. Miljön varierar mellan olika fritidshem och förutsättningarna är olika. Brist på egna lokaler eller begränsade materiella resurser kan göra det svårt att utforma en lärmiljö som stödjer elevernas lek och aktiviteter, vilket i sin tur begränsar deras valmöjligheter.

Med stöd av översiktens resultat hoppas vi att fritidshemmet kan ges bättre förutsättningar att bidra till elevernas meningsfulla fritid och främja lärande och utveckling, och på så sätt uppfylla läroplanens mål och intentioner.

Hur kan resultaten användas?

Kunskapen som denna översikt erbjuder kan användas för att få en ökad förståelse av det som sker i fritidshemsmiljön och motsvarande verksamheter i andra länder, och hur lärare kan erbjuda elever en meningsfull fritid och främja deras utveckling och lärande. Översikten kan även ge vägledning till lärare för att tillsammans planera, reflektera och utvärdera olika arbetssätt i undervisningen.

Vilka studier ingår?

Översikten är en sammanställning av 37 studier som systematiskt har valts ut efter sökningar i nationella och internationella forskningsdatabaser. Studierna i översikten undersöker interaktion och samspel i de olika verksamheterna. Studierna skiljer sig åt då de är utförda i olika länder och i olika kontexter, men de har gemensamt att lärmiljön omfattar lek och skapande verksamhet som utgår från elevers intresse och behov.

Vad gör Skolforskningsinstitutet?

Skolforskningsinstitutet verkar för att undervisningen i förskolan och skolan bedrivs på vetenskaplig grund. Det gör vi genom att

- sammanställa forskningsresultat
- fördela forskningsbidrag för praktiknära forskning.

Projektgruppen

Våra systematiska forskningssammanställningar genomförs i projektform. I projektgruppen ingår både externa forskare med särskild ämneskompetens inom översiktens område och medarbetare vid institutet. Externa granskare, såväl forskare som lärare i fritidshem, har bidragit med värdefulla synpunkter.